

บทสังเคราะห์เรื่อง “พระพุทธศาสนากับระบบวรรณะ”*

อนาคาริกะ เดวิซโฮ** เรียบเรียง

ปกรณัม สิงห์สุริยา*** แปล

กลางศตวรรษที่ ๒๐ มีนักวิชาการและสุภาพบุรุษชาวศรีลังกายิ่งใหญ่ ๒ ท่าน ได้สร้างคุณูปการต่อพุทธศาสนศึกษา อันมีผลกระทบต่อความคิดของชาวตะวันตกในชุมชนเถรวาทอย่างไม่มีวันรางเลือน ท่านเหล่านี้ได้แก่ เอช. เอ็น. ชยาติเลเก (H. N. Jayatilleke) ศาสตราจารย์ทางปรัชญา ณ มหาวิทยาลัยแห่งศรีลังกา (University of Ceylon) และ จี. พี. มาลาลาเซเกร (G. P. Malalasekera) คณบดีคณะบูรพศึกษาและศาสตราจารย์ด้านภาษาบาลีและอารยธรรมพุทธศาสนา ณ มหาวิทยาลัยแห่งศรีลังกา

ปี ค.ศ. ๑๙๕๘ มีงานเขียนที่สำคัญยิ่งเรื่อง ‘พระพุทธศาสนากับการเหยียดชาติพันธุ์’ (Buddhism and Racism) ยูเนสโกเป็นผู้ตีพิมพ์ (และมีการสรุปเนื้อหาตีพิมพ์ในบทความชื่อ ‘พระพุทธศาสนาและคำถามเกี่ยวกับชาติพันธุ์’ (Buddhism and the Race Question) ซึ่ง Buddhist Publication Society ณ เมือง Kandy เป็นผู้จัดพิมพ์ (ลำดับอยู่ใน Wheel Publication No. 200/201) ในบทความนี้ ชยาติเลเกและมาลาลาเซเกรได้ปฏิเสธการเหยียดชาติพันธุ์ และตอบคำถามเกี่ยวกับวรรณะได้อย่างยอดเยี่ยม แม้จะเป็นบทความที่รู้จักกันดีแต่ก็จำกัดในคนหมู่น้อยผู้คงแก่เรียน

เท่านั้น จึงสมควรที่จะยกงานเขียนนี้มาสร้างปัญญาให้แก่คนหมู่มากซึ่งเป็นคนรุ่นปัจจุบัน ข้อความที่ยกมาจากการเขียนของท่านทั้งสองนี้ปรากฏการอ้างหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี รวมถึงคัมภีร์อื่นๆ ดังจะแสดงให้เห็นและอธิบายในลำดับต่อไป

ในงานเขียนดังกล่าว ท่านทั้งสองเริ่มด้วยการพิจารณาดำเนินการของการเหยียดชาติพันธุ์ โดยแสดงหลักฐานเป็นคัมภีร์เถรวาทซึ่งกล่าวถึงที่มาของมนุษย์ในบริบทที่กว้างกว่าบริบทของสัตว์ที่มีจิตซึ่งถือว่าดำรงอยู่ทั่วไปในจักรวาลอันกว้างใหญ่นี้

“กล่าวกันว่าแม้เราจะสามารถเคลื่อนไหวในทิศทางต่างๆ ได้รวดเร็วดังลูกศร และใช้เวลาทั้งชีวิตเดินทาง เราก็มีอาจหวังที่จะพบขอบเขตแห่งจักรวาลได้” (A.IV.428) ในความไพศาลแห่งจักรวาลนี้ มีโลกอยู่นับไม่ถ้วน “ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เหล่านี้โคจรส่องแสงไปในอวกาศไกลเท่าใด โลกธาตุอันมีจำนวนนับพันทวีก็ครอบคลุมไปไกลเท่านั้น ในโลกธาตุนี้นี้ มีดวงอาทิตย์อันไกล มีดวงจันทร์พันหนึ่ง มีโลกธาตุพันหนึ่ง มีสวรรค์พันหนึ่ง นี่เรียกว่าโลกธาตุเล็กอันมีลึ่งนับพันทวี พันเท่าของโลกรธาตุเล็กอันมีลึ่งนับพันทวีคือ โลกธาตุนานกลางอันมีลึ่งนับสองพันทวี และหนึ่งพันเท่า

* Buddhism and the Caste System

** David Holmes อดีตอาจารย์สอนวิชาภาษาอังกฤษ วรรณคดีอังกฤษ และวรรณคดีโลก มหาวิทยาลัยแมรีแลนด์ วิทยาเขตมิวนิค จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

*** ศศ.บ. ภาษาอังกฤษ ธรรมศาสตร์ (๒๕๓๗), อ.ด. ปรัชญา จุฬาฯ (๒๕๔๑)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระดับ ๘ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ของโลกธาตุขนาดกลางอันมีสิ่งนับสองพันทวีคือโลกธาตุขนาดใหญ่อันมีสิ่งนับสองพันทวี” (A.IV.227-8, IV.59-60) ระบบดารাজักรนี้ (ถ้าเราใช้คำสมัยใหม่ที่ดูจะใกล้เคียงกับความคิดเรื่องจักรวาลดังกล่าวแล้ว) มิได้มีลักษณะคงที่หรือยั่งยืน หากแต่อยู่ในกระบวนการวิวัฒนาการหรือเสื่อมสลาย กระบวนการเหล่านี้ใช้เวลายาวนานมหาศาล วัดได้เป็นกัลป์ (S.II.181.) กระทั่งจักรวาลหายหน้าไป แต่กล่าวกันว่าเวลาไม่เหมือนกันในทุกที่ ๕๐ ปีบนโลกธาตุเท่ากับ ๑ วัน ๑ คืน ในสววรรคบางชั้น ขณะที่ในสววรรคชั้นอื่น ๑ วัน ๑ คืน เท่ากับเวลาไม่น้อยกว่า ๑,๖๐๐ ปีบนโลกธาตุ (A.IV.429)

มีความพยายามอย่างมากในการจัดประเภทสิ่งที่มีอยู่อันไพศาลนี้ การจัดประเภทแบบหนึ่งกล่าวถึงมนุษย์รวมถึงสิ่งอื่นที่สูงและต่ำกว่า โดยจัดให้อยู่ในประเภทของสิ่งที่แตกต่างและแยกจากกันเป็นกายกับจิต มี “สัตว์” ประเภทต่างๆ ทั้งที่มีกายต่างแต่มีจิตเหมือน ที่มีกายเหมือนแต่มีจิตต่าง ขณะเดียวกันมีประเภทที่มีทั้งกายและจิตเหมือนกัน และมีสิ่งที่ไร้กายอีก ๔ ประเภท กล่าวว่สัตว์เหล่านี้เป็นภาวะต่างๆ ที่จิตมนุษย์สามารถไปถึง (A.IV.39-40) และไปเกิดในภาวะนั้นได้หลังสิ้นชีพ ยังมีการจำแนกประเภทสัตว์ออกเป็น สัตว์ไม่มีเท้า สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า สัตว์หลายเท้า สัตว์ที่มีและสัตว์ที่ไม่มีรูป สัตว์ที่มีสัญญา สัตว์ที่ไม่มีสัญญา สัตว์ที่มีสัญญากี่ไขไม่มีสัญญากี่ไข (A.III.35)

โลกมนุษย์นั้นกล่าวถึงในฐานะที่อยู่กึ่งกลางในลำดับแห่งโลกทั้งหลายเสมอ ชีวิตในโลกมนุษย์มีสุขทุกข์ปนเป มีดีเลวปนกัน ขณะที่โลกในลำดับที่สูงกว่า ความสุขและความดีจะเข้มข้นขึ้น และโลกในลำดับที่ต่ำกว่า ความทุกข์และความเลวก็จะเพิ่มขึ้น

ถ้าเราพิจารณาความไพศาลของจักรวาลและจำนวนอันดูไม่สิ้นสุดของโลกต่างๆ ซึ่งมีโลกธาตุของมนุษย์เป็นประกอบอันน้อยนิดอยู่ ปัญหาเรื่องชาติพันธุ์ก็จะดำรงอยู่ในอีกลักษณะหนึ่งและดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อยเสียเหลือเกิน ข้อนี้ทำให้ชวนนึกถึงการเปรียบเทียบที่พระพุทธองค์ทรงยก

เมื่อทรงดำหนิภิกษุกลุ่มหนึ่งที่เห็นตนเหนือกว่าภิกษุอื่นๆ เนื่องจากเห็นว่าหมู่ของตนมีลาภสักการะมากกว่า พระองค์ทรงเปรียบเทียบภูเขาลำนี้กับหนอนที่ได้เกิดในคูถ แพร่พันธุ์ในคูถ ดำรงชีวิตในคูถ และรู้สึกว่พวกตนเหนือกว่าหนอนอื่นๆ ที่มีได้มีโอกาสดีเช่นนั้น ไม่ว่ามุมมองจากจักรวาลจะแสดงภาพของมนุษย์ที่ด้นรนและกระเลือกระส่นเอาชีวิตรอดอยู่บนโลกจะออกมาในลักษณะใด ความถ่อมตนย่อมเป็นบทเรียนหนึ่งที่เรายังจะได้เรียนรู้ เป็นกษัตริย์บนโลกก็ยังไม่ถือว่าตัดขาดตนเมื่อเปรียบเทียบกับสุขบนสววรรค ช่วงชีวิตของคนนั้นสั้นยิ่งนัก เมื่อเทียบกับเวลาของจักรวาล และอาจเทียบได้กับเพียงเส้นสั้นเส้นหนึ่งที่ขีดขึ้นบนพื้นโลก (A.IV.138)

แม้ว่าชีวิตมนุษย์จะดูไร้ความหมายจากมุมมองของจักรวาล แต่ก็มีข้อบ่งชี้เสมอในพระไตรปิฎกว่า ชีวิตมนุษย์นั้นมีค่ายิ่งนัก มนุษย์มีศักยภาพที่จะบรรลุวิชชาอันยิ่งใหญ่ หรือบรรลุคุณธรรมอันประเสริฐ ซึ่งทำให้มนุษย์มีค่าควรที่จะเป็น ‘ผู้ปกครองแห่งโลกธาตุ’

กล่าวกันว่า ในการเวียนว่ายในสังสารวัฏ เราเกิดเป็นเดรัจฉานนับร้อยๆ ชาติ (S.II.188) และมีโอกาสน้อยนักที่เราจะเกิดเป็นมนุษย์ การเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องใช้ออกาสที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ให้คุ้มค่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะค้นพบสัจธรรมอันลึกซึ้งที่สุดเกี่ยวกับจักรวาลด้วยตนเอง บุคคลที่สามารถบรรลุซึ่งความสามารถนี้เรียกว่าพระพุทธเจ้า ผู้ที่ไม่เพียงแต่ประเสริฐสุดในมวลมนุษย์ แต่ยังสูงส่งที่สุดในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย เมื่อมีคนถามพระองค์ว่าทรงเป็นมนุษย์หรือเทพ พระองค์ทรงตอบว่ามีใช้ทั้งคู่เพราะพระองค์ทรงเป็นพุทธะ (A.II.38) ความสูงส่งทางปัญญา ทางคุณธรรม และทางจิตใจที่มนุษย์สามารถถึงนั้นยิ่งใหญ่มาก กระทั่งทำให้บุคคลผู้ที่บรรลุต่างกับมนุษย์คนอื่น เหมือนกับที่มนุษย์ต่างกับเดรัจฉาน แต่พระพุทธเจ้าก็มีใช้บุคคลผิผดประหลาด หรือเป็นผู้ได้รับความโปรดปรานเป็นพิเศษจากเทพ เขาเหล่านี้บรรลุธรรมขั้นสูงได้ด้วยความเพียรของตนที่มุ่งไปเพื่อพัฒนาศักยภาพ

ทางปัญญา คุณธรรม และจิตใจ อันเป็นความเพียรที่ข้ามภพชาติ และธรรมที่บรรลุบุคคลผู้หนึ่งหรือบุคคลกลุ่มน้อยนี้บรรลุได้ อยู่ในขอบเขตที่มนุษย์ทุกคนสามารถบรรลุได้ ดังที่คัมภีร์มหายานกล่าวไว้ ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้น แต่สัตว์ทั้งหลาย แม้กระทั่งที่ต่ำที่สุด ต่างก็มีศักยภาพที่จะเป็นพุทธเจ้าได้ เพราะในสัตว์เหล่านี้มีพุทธภาวะอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีใครมีสิทธิ์ที่จะเหยียดหยามผู้อื่น เนื่องจากต่างก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน มีธรรมชาติเดียวกัน มีศักยภาพเดียวกัน แม้ว่าต่างก็มีลำดับขั้นของพัฒนาการที่ไม่เหมือนกันและอาจมีความเร็วช้าของพัฒนาการที่ต่างกันไป

ข้อความต่อไปนี้เป็นการตอบโต้คำกล่าวอ้างของเหล่าพราหมณ์เกี่ยวกับวรรณะ และแสดงให้เห็นโดยนัยว่าเหล่าพราหมณ์กล่าวอ้างความเหนือกว่าของหมู่ตนโดยอาศัยเหตุผลด้านพันธุกรรมอย่างไร

“พวกเรามีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับ (ความแตกต่างแห่ง) ชาติกำเนิดเจ้าข้า พระโคตม การทวาชะกล่าว คนหนึ่งเห็นว่าเราเป็นพราหมณ์โดยกำเนิด ส่วนข้าพระองค์เห็นว่าเป็นพราหมณ์โดยกรรม เป็นดังนี้พระเจ้าข้า พระองค์ผู้ทรงเห็นแจ้ง

เราทั้งสองมีอาจกระทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเชื่อตามได้ (ดังนั้น) เราจึงต้องมาเฝ้าพระองค์ (ผู้ทรง) เป็นที่สรรเสริญว่ารู้แจ้งโดยปริบูรณ์

เมื่อการทวาชะกล่าวแล้ว วาเสฏฐะ เราจักอธิบายแก่ท่านตามลำดับ เกี่ยวกับความแตกต่างของสิ่งมีชีวิตตามชนิด เนื่องจากชนิดนั้นมีมากมาย ท่านย่อมรู้จักต้นหญ้าและต้นไม้ แม้สิ่งเหล่านี้จะไม่สามารถส้าแดง (เครื่องหมาย) ได้ แต่เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดก็สำเร็จแก่สิ่งเหล่านี้ และชนิดของสิ่งเหล่านี้ก็มีมากมาย

ท่านย่อมรู้จักหนอน และผีเสื้อกลางคืน และมดต่างๆ เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดก็สำเร็จแก่สิ่งเหล่านี้ และชนิด (ของสิ่งเหล่านี้) ก็มีมากมาย

ท่านย่อมรู้จัก (สัตว์) สี่เท้า ไม่ว่าใหญ่เล็ก เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดก็สำเร็จแก่สิ่งเหล่านี้ และชนิด (ของสิ่งเหล่านี้) ก็มีมากมาย

ท่านย่อมรู้จักงู เหล่าที่มีหลังอันยาว เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดก็สำเร็จแก่สิ่งเหล่านี้ และชนิด (ของสิ่งเหล่านี้) ก็มีมากมาย

ท่านย่อมรู้จักปลาที่ว่ายอยู่ทั่วไปในน้ำ เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดก็สำเร็จแก่สิ่งเหล่านี้ และชนิด (ของสิ่งเหล่านี้) ก็มีมากมาย

ท่านย่อมรู้จักนกที่พุ้งตัวไว้ด้วยปีก และเคลื่อนไปในอากาศ เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดก็สำเร็จแก่สิ่งเหล่านี้ และชนิด (ของสิ่งเหล่านี้) ก็มีมากมาย

ด้วยว่าในบรรดาสัตว์ชนิดต่างๆ เหล่านี้ เครื่องหมายอันประกอบเป็นสัตว์ชนิดนั้นมีมากล้น ดังนั้นในมนุษย์ เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดจึงมิได้มีมากล้นเช่นกัน

ไม่ว่าจะเป็นผม หัว หู ตา ปาก จมูก ริมฝีปาก หรือคิ้ว

ไม่ว่าจะเป็นคอ ไหล่ ท้อง หลัง สะโพก ออก โยนิ (ลักษณะ) การสมสู่

ไม่ว่าจะเป็นมือ เท้า ฝ่ามือ เล็บ น่อง ต้นขา สิว หรือเสียง เหล่านี้ต่างก็มีใช้เครื่องหมายอันประกอบเป็นชนิดดังที่เป็นในชนิดอื่น

ความแตกต่างมีในสัตว์อันมีกาย แต่ในหมู่มนุษย์นั้น ข้อนี้มิใช่ ความแตกต่างในหมู่มนุษย์เป็นเรื่องของนาม (เท่านั้น)

วาเสฏฐะ จงรู้ไว้ ใครก็ตามในหมู่มนุษย์ที่เลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงโค เขาย่อมเป็นผู้เลี้ยงโค มิใช่พราหมณ์

และวาเสฏฐะ จงรู้ไว้ ใครก็ตามในหมู่มนุษย์ที่เลี้ยงชีพด้วยธนู เขาย่อมเป็นทหาร มิใช่พราหมณ์

และเราย่อมไม่เรียกคนว่าเป็นพราหมณ์ด้วยชาติกำเนิด หรือด้วยมารดาผู้ให้กำเนิด” (Sn111-3)

ข้อความข้างต้นแสดงประเด็นที่ชัดเจนว่า พระพุทธองค์ทรงรับรู้ว่ามีมนุษย์นั้นไม่มีสกุล (genus) และชนิด (species) ซึ่งต่างกับหญ้า ต้นไม้ หนอน ผีเสื้อกลางคืน ปลา ลัตว์ป่า นก ฯลฯ ดังที่ชัลเมอร์ (Chalmers) กล่าวไว้ “ในที่นี้ พระสมณโคดมมีทัศนะสอดคล้องกับข้อสรุปของนักชีววิทยาสสมัยใหม่ที่เห็นว่า ‘anthropidae’ มีเพียงสกุลและชนิดเดียว นั่นคือ มนุษย์” ข้อสรุปนี้น่าสนใจมากตรงที่สืงออันเป็นจรสมบัติ (accident) นั้นมิได้ทำให้พระสมณโคดมทรงไขว้เขว” (JRAS, 1894, A.346) พระพุทธองค์ทรงแสดงต่อไปว่าการแบ่งประเภทของมนุษย์มิได้อาศัยปัจจัยทางชีววิทยา แต่อาศัยการสมมติ ความแตกต่างบนพื้นฐานสืงอลักษณะเส้นผม รูปทรงศีรษะ หรือรูปร่างของจมูก ฯลฯ ไม่ใช่ความแตกต่างที่แท้จริง ข้อนี้เกือบจะทำให้เราหวอนึกถึงคำกล่าวของนักวิชาการว่า ‘นักมานุษยวิทยามีมติเป็นเอกฉันท์ว่าแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการจัดแบ่งเท่านั้น...’ (UNESCO, 1970: 38) ดังนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงให้เราถือนมนุษย์ทั้งหลายว่า ไม่มีชาติพันธุ์หรือวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นฐานะที่เป็นพ่อ แม่ พี่น้องชายหญิงหรือในฐานะครอบครัวเดียวกัน จึงดูเหมือนจะเป็นลัทธิธรรมอันลึกซึ้งกว่าที่จะเป็นเพียงข้อเสนอแนะทางจริยธรรม

เหล่าพราหมณ์กล่าวอ้างว่าลักษณะโดยพันธุกรรมของพราหมณ์คืองาม นามอง ผิวละเอียด สืงอสวย (D.I.114) ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวอ้างว่าหมู่ตนเหนือกว่าบรรดาผู้ที่มีผิวคล้ำ

คำว่า ‘อารยะ’ และ ‘อนารยะ’ มักพบในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา แต่มิได้มีนัยเชิงชาติพันธุ์ นัยด้านความเหนือกว่าเชิงชาติพันธุ์ที่มีในคำว่า ‘อารยัน’ นี้ถูกบดบังเสียสิ้นด้วยนัยด้านความเหนือกว่าทางศีลธรรมและปัญญา คำนี้ ใช้ในบริบทของพระพุทธศาสนาโดยปราศจาก

นัยเรื่องชาติพันธุ์หรือชาติกำเนิด...การใช้คำว่า ‘อารยะ’ ในความหมายว่า ‘ประเสริฐ’ และ ‘มีปัญญา’ และการใช้คำว่า ‘อนารยะ’ ในความหมายว่า ‘ต่ำทราม’ และ ‘ไร้ศีลธรรม’ ทำให้ประจักษ์ชัดว่าพระพุทธศาสนามีได้ใส่ใจการแบ่งแยกและคำอวดอ้างเกี่ยวกับชาติพันธุ์...ดังนั้น ‘การแสวงหาแห่งอารยะ’ จึงหมายถึง ‘การแสวงหาปัญญา’ ซึ่งนิยามว่าเป็น ‘การแสวงหาของบุคคลผู้เกิดแก่และตาย ผู้ตระหนักถึงผลร้ายแห่งภวะนั้นและมุ่งแสวงหาดินแดนอันเป็นอมตะและศานติ คือ พระนิพพาน’ (M.I.162-3) ‘ดินแดนแห่งอารยะ’ ก็คือ ‘ดินแดนแห่งปัญญา’ อันหมายถึง ‘ภาวะที่เป็นอิสระจากโลก โกรธ และหลง’ (A.I.182)

อย่างไรก็ตาม มีทฤษฎีทางปรัชญาเกี่ยวกับ ‘ลัทธิเหยียดชาติพันธุ์’ ที่อาจารย์บางส่วนยึดถือในครั้งพุทธกาล อันเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงและวิจารณ์ไว้ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา ทฤษฎีนี้เป็นของอาจารย์ที่ปฏิเสธเจตจำนงเสรีของมนุษย์ ครูคนหนึ่งคือปุณณกัลลปะ ผู้ปฏิเสธว่ามนุษย์มีอาจประพฤตศีลธรรมได้เนื่องจากขาดเจตจำนงเสรี ครูอีกคนหนึ่งคือมคฺชลิโคสาละ ผู้ปฏิเสธทั้งเจตจำนงเสรีและความเป็นสาเหตุเป็นผล โดยเสนอว่าสัตว์ต่างๆ จะรอดพ้นหรือพินาศก็ด้วยอำนาจวิเศษ ทั้งสองเห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ ๑ ในสัตว์ ๖ ประเภท (A.III.383-4) ทำให้มีองค์ประกอบทางพันธุกรรม ลักษณะทางกายภาพ นิสัย และลักษณะทางจิตวิทยาที่พวกเขามีอาจเปลี่ยนแปลงได้ด้วยเจตจำนงหรือความพยายามของตน สัตว์ทั้งหกประเภทกำหนดได้ด้วยสี ๖ สี ได้แก่ สัตว์ที่มีสีดำ สีฟ้า สีแดง สีเหลือง สีขาว และสีขาวยบิสุทธิ์ แต่ข้อที่ว่าสีเหล่านี้เป็นความแตกต่างของผิวหรือไม่ มิได้ระบุชัด^๒ แต่การจัดแบ่งดังกล่าวชี้ว่าสีเหล่านี้

* คำเดียวกับ อารยะ และ อริยะ (บรรณธิการ)

^๒ จากมหาภารตะ (ศานติบรรพ) ซึ่งกล่าวว่า ‘สืงอของพราหมณ์นั้นขาว ของกษัตริย์นั้นแดง ของแพศย์นั้นเหลือง และของศูทรนั้นดำ’ มีผู้ให้ความเห็นว่าหากพิจารณาจากปรัชญาสาขายยะ สีเหล่านี้แสดงลักษณะทางจิตวิทยา

แสดงประเภททางพันธุกรรมที่ปรากฏแตกต่างกันทางกายภาพและทางจิตวิทยา ผู้ที่อยู่ในประเภทสีดำ ได้แก่ คนฆ่าสัตว์ คนเลี้ยงเปิดไก่ คนล่าสัตว์ คนจับปลา โจร ผู้ประหารชีวิต และคนทั้งหลายที่เลี้ยงชีพด้วยความทารุณ บังเอิญที่คนเหล่านี้อยู่ในวรรณะต่ำสุดและสืบทอดของพวกเขา โดยรวมก็คล้ายที่สุด ส่วนอีก ๕ ประเภทที่เหลือ ต่างก็มีความต่างในด้านปริมาณของความเลวหรือความประเสริฐของเขา แต่สิ่งนี้ก็ได้อยู่ในอำนาจที่พวกเขาจะเปลี่ยนแปลง ผู้ที่อยู่ในประเภทสีขาวบริสุทธิ์ ถือว่าตนเป็นผู้ประเสริฐสมบูรณ์ แต่ความประเสริฐของคนเหล่านี้เป็นธรรมชาติของพวกเขา ไม่ต่างอะไรไปจากลักษณะทางกายภาพ ความประเสริฐที่พวกเขามี มิได้มาจากความพยายามอย่างตั้งใจของคนเหล่านี้ ในทัศนะของอาจารย์ทั้งสอง มนุษย์พวกหนึ่งประสบทุกข์ในชีวิตนี้ ก็เพราะพวกเขาเกิดมาเพื่อประสบทุกข์ ซึ่งสิ่งนี้เป็นผลมาจากองค์ประกอบทางกายภาพและลักษณะทางจิตวิทยาที่รับถ่ายทอดมา (M.II.222)

จากความเป็นจริงแห่งเจตจำนงเสรีและความสามารถที่มนุษย์มีในตนเอง อันทำให้เขามีหรือไร้ศีลธรรม ทำให้เขามีหรือไร้ความสุขได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงตนเอง หรือทำให้ตนเองเสื่อมทรามทางศีลธรรมตามแต่กรณี ด้วยเหตุผลข้อนี้ พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธว่ามนุษย์ต่างจัดแบ่งด้วยพันธุกรรมออกเป็นประเภทต่างๆ แบบตายตัว

มนุษย์ ๖ ประเภทที่พระพุทธองค์ทรงยอมรับ มิได้มีธรรมชาติที่กำหนดด้วยพันธุกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ตายตัว บุคคลที่จัดอยู่ใน ๖ ประเภท ได้แก่ คนเลวที่ยังคงเลวอยู่เช่นเดิม คนเลวที่กลายเป็นคนดี คนเลวที่ก้าวพ้นความดีเลว (และบรรลุนิพพาน) คนดีที่กลายเป็นคนเลว คนดีที่ยังคงดีอยู่เช่นเดิม และคนดีที่ก้าวพ้นความดีเลว (และบรรลุนิพพาน) ไม่ต้องสงสัยว่าคนเหล่านี้มีลักษณะดังกล่าวก็ด้วยผลแห่งเจตจำนงเสรี จุดเน้นจึงไม่ใช่ที่ชาติกำเนิด แต่เป็นที่การกระทำที่พวกเขากระทำต่อตนเอง ทั้งนี้เพราะว่าไม่ว่าจะมีองค์ประกอบทางกายภาพหรือลักษณะทางจิตวิทยามา

อย่างไรในตอนกำเนิด แต่มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงให้สูงขึ้นหรือต่ำลงได้ ขึ้นกับโอกาสและความพยายาม นัยที่เหยียดชาติพันธุ์ในทฤษฎีของอาจารย์ทั้งสอง จึงถูกปฏิเสธไปในการแบ่งประเภทบุคคลของพระพุทธองค์ ซึ่งถือว่าคนมิได้ตัดสินด้วยชาติกำเนิด แต่ตัดสินด้วยสิ่งที่เขากระทำต่อตนเอง

หนทางที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการต่อสู้กับอคติและการเลือกปฏิบัติทางวรรณะก็คือการไม่ใส่ใจที่จะปฏิบัติตาม และปฏิเสธตามทฤษฎีนี้เฉพาะอยู่ต่อหน้า ส่วนเบื้องหลังอาศัยเหตุผลชักจูง

แนวคิดที่ว่าเรามีอาจพบความแตกต่างด้านเรื่องชนิดในหมู่มนุษย์ดังที่เราอาจพบได้ในหมู่พืชและสัตว์ และแนวคิดที่ว่ามนุษยชาติเป็นประเภทเดียวกัน จัดเป็นหัวใจของเหตุผลโต้แย้งเชิงชีววิทยา ซึ่งพบได้ในคัมภีร์รุ่นแรกสุด (ดังที่ยกข้อความมาข้างต้น) ข้อโต้แย้งนี้ชาวพุทธได้ขยายความต่อโดยต้องเผชิญหน้ากับระบบวรรณะในสมัยหลัง ดังนั้น พระอศัสมะจึงเขียนไว้ในคัมภีร์วัชรสุล (ประมาณศตวรรษที่ ๑ ก่อนคริสตกาล) ว่า

“ชื่อวรรณะเป็นเพียงการสมมติเรียกตามความต่างทางอาชีพ และเนื่องจากคนมีอิสระที่จะเปลี่ยนอาชีพ ความต่างนี้จึงมิได้มีพื้นฐานบนพันธุกรรมหรือการถ่ายทอดดังที่พระอศัสมะกล่าวไว้” ความแตกต่างระหว่างพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร มีพื้นฐานจากการปฏิบัติพิธีกรรมและอาชีพที่แตกต่างกันเท่านั้น (M.II303-4) ผู้ที่ค้าขายได้ชื่อว่าพ่อค้า ผู้ที่สู้รบ ก็ได้ชื่อว่าทหาร ผู้ที่บริหารประเทศก็ได้ชื่อว่าพระราชา ไม่ใช่เป็นด้วยชาติกำเนิดที่บุคคลได้เป็นพ่อค้า ทหาร หรือพระราชา แต่เป็นด้วยการกระทำหรืออาชีพของเขาเหล่านั้น

ในทางชีววิทยา มนุษย์มีเพียงชนิดเดียว ไม่มีวรรณะ (หรือชาติพันธุ์) ที่แบ่งแยกและแตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ไม่มีวรรณะ (หรือชาติพันธุ์) ที่กำหนดสร้างขึ้นมาแต่เริ่มแรก แนวคิดเรื่องวรรณะอันบริสุทธิ์ (เทียบได้กับแนวคิดเรื่อง

ชาติพันธุ์อันบริสุทธิ์) ปฏิเสธได้โดยเหตุผลว่าคนเราส่วนใหญ่ไม่สามารถแน่ใจได้ว่าความบริสุทธิ์ของวรรณะ หรือการแต่งงานแต่เฉพาะกับในหมู่วรรณะเดียวกัน เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติหรือไม่ในหมู่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย แม้แต่เฉพาะที่นับย้อนขึ้นไปเจ็ดชั่วคน (D.I.92-9) เทวลาผู้มีผิวคล้ำ เป็นที่กล่าวถึงในฐานะหนึ่งในผู้เข้าเฝ้าพราหมณ์ที่ต่อต้านทฤษฎีวรรณะของบรรดาพราหมณ์ผู้ยึดถือฤคเวท เทวลาตั้งคำถามพราหมณ์เหล่านี้ขณะสนทนาเกี่ยวกับวรรณะว่า พราหมณ์เหล่านี้จำได้หรือไม่ว่าพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายของพวกเขามาจากวรรณะเดียวกันหรือไม่ แม้เฉพาะที่นับย้อนขึ้นไปเจ็ดชั่วคน คำตอบที่ได้ก็คือ “ไม่” ดังนั้น เทวลาจึงสรุปว่า ในกรณีเช่นนี้ ‘เราไม่รู้ว่าเราคือใคร’ (M.II.136) เราจึงไม่มีสิทธิที่จะยึดถือเรื่องวรรณะหรือความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ เราพบเช่นกันว่าพระพุทธเจ้าทรงโต้แย้งเหล่าพราหมณ์ที่อวดอ้างความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ โดยแสดงว่าบรรพบุรุษบางส่วนของเขาเหล่านี้มิได้แต่งงานในหมู่วรรณะเดียวกัน^๓ (D.I) และด้วยเหตุผลนี้ การกล่าวอ้างความบริสุทธิ์ดังกล่าวจึงเป็นเพียงความมกมาย หาใช่ข้อเท็จจริงไม่

พระพุทธเจ้าทรงโต้แย้งคำอวดอ้างถึงความบริสุทธิ์แห่งวรรณะด้วยทรงเห็นว่าการแต่งงานระหว่างวรรณะเป็นทั้งความเป็นไปได้และ ‘ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์’ และทรงเห็นว่าเด็กที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างวรรณะจะดูเหมือนทั้งพ่อและแม่ และในสถานการณ์เช่นนี้เรามีอาจจะบุโดยอาศัยการสังเกตลักษณะทางกายภาพได้ว่าเด็กคนนี้อยู่ใน “วรรณะ” ไດ

ในอัมพัลลสูตร (D.I) พระพุทธเจ้าทรงเผยให้เห็นความมกมายเรื่องความบริสุทธิ์ของวรรณะที่เหล่าพราหมณ์ยึดมั่นกัน อัมพัลลสูตรเป็นพราหมณ์หนุ่มที่ยึดมั่นในเชื้อสายอันสูงของตน จึง “มิได้รักษาภริยาอย่างที่ควรยามที่สนทนากับ

พระพุทธองค์” อัมพัลลสูตรแคลนที่พระองค์ทรงมิใช่พราหมณ์ในการสนทนากับชายหนุ่มผู้นี้ เมื่อมาถึงเรื่องวรรณะ พระพุทธองค์ทรงชี้ให้ชายหนุ่มเห็นว่าความบริสุทธิ์ของบรรพบุรุษของเขาเป็นเพียงความมกมาย “ถ้าเราสืบสาวสกุลและเชื้อสายของท่าน อาจพบได้ว่ามีบรรพบุรุษของท่านสักคน ไม่ว่าจะจากฝ่ายบิดาหรือมารดา ที่เป็นลูกของทาสของคากยะ” (D.I.92) เหตุผลคัดค้านเรื่องวรรณะยังมีต่อไปอีกในสมัยหลัง พระอัครโฆษกล่าวว่า “ท่านกล่าวว่าผู้ที่มาจากบิดามารดาที่เป็นพราหมณ์ย่อมจัดเป็นพราหมณ์นั้นหรือ ข้อนี้ข้าฯ ขอนำมาใช้โต้แย้ง ท่านคงมุ่งหมายถึงพราหมณ์ที่บริสุทธิ์ หากเป็นเช่นนั้น เชื้อสายพราหมณ์ ย่อมจบสิ้น เพราะว่าเหล่าบิดาแห่งเชื้อสายพราหมณ์ ไม่ว่าคนใด ก็ตกเป็นที่เคลือบแคลงได้ว่า มีภรรยาที่เป็นชู้กับพวกศูทร ดังนั้น ถ้าบิดาที่แท้เป็นศูทร บุตรย่อมเป็นพราหมณ์มิได้ อย่าว่าแต่ความเป็นพราหมณ์ของมารดาของเขาเลย” (Wilson, 1877: 302-3)

อีกแนวทางหนึ่งที่ใช้ต่อต้านทฤษฎีวรรณะอาศัยการศึกษาธรรมชาติและที่มาของสังคมมนุษย์และการแบ่งวรรณะ ความคิดเกี่ยวกับสังคมของฮินดูมีลักษณะหยุดนิ่งและครอบงำไว้ด้วยความคิดเรื่องวรรณะ การแบ่งคนตามวิธีการดั้งเดิมออกเป็นนักบวช ทหารและผู้ปกครอง พ่อค้าและเกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน มิได้ถือว่าเปลี่ยนแปลง มิได้เป็นพื้นฐานที่สุดและจำเป็นต่อสังคมเท่านั้น แต่ยังรองรับด้วยเหตุผลเกี่ยวกับพระเป็นเจ้า นั่นคือ เกิดจากการสร้างของพระพรหม ความคิดที่โต้แย้งจะอาศัยเรื่องวิวัฒนาการอันเป็นพลวัตของสังคม ดังที่ปรากฏในพระพุทธศาสนายุคต้น ซึ่งไม่ถือว่าการแบ่งคนเป็น ๔ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมิได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ บางสังคมมีเพียง ๒ วรรณะคือ นายเงินกับทาส และนี่ก็มิได้ตายตัว ‘นายเงินอาจเป็นทาส และทาสอาจเป็นนายเงิน’

แทนที่จะเห็นว่าเป็นสิ่งที่พระเป็นเจ้าทรงสร้าง พระพุทธศาสนาเห็นว่าวรรณะเป็นเพียงการแบ่งอาชีพซึ่งเกิดขึ้นตามสถานการณ์ในประวัติศาสตร์ แต่กลับกลาย

^๓ Ambattha Sutta D.

เป็นที่มาของอคติและการแบ่งแยก สาเหตุหลักใหญ่มาจากการบังคับใช้ของเหล่านักบวชพราหมณ์ในยุคต้น

ข้อนี้มีปรากฏชัดในเรื่องราวของเทวลาผู้มีผิวสีคล้ำ ซึ่งเป็นนักบวชผู้มีชื่อเสียง ผู้เข้าเฝ้า พราหมณ์อื่นๆ ต่างก็เหยียดหยามเขาด้วยเหตุผลเรื่องสีผิว คนเหล่านี้ประชุมและร่วมกันสร้างทัศนคติที่ผิดและเป็นบาปว่า “พราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุด ขณะที่พวกอื่นเป็นวรรณะต่ำ พราหมณ์มีผิวขาว ขณะที่พวกอื่นมีผิวดำ มีพราหมณ์เท่านั้นที่จะรอดพ้น พวกอื่นหารอดพ้นไม่ พราหมณ์ได้รับเลือกให้เป็นบุตรแห่งพระเป็นเจ้าโดยแท้” (M.II.156) ถ้าตำนานนี้มีความจริงทางประวัติศาสตร์ ก็ต้องมีความหมายดังคำกล่าวของฆูริเย (Ghurye) (M.II.143) ว่า “วรรณะในอินเดียต้องถือเป็นลูกหลานพราหมณ์ของวัฒนธรรมอินโดอารยัน มีถิ่นฐานในดินแดนลุ่มแม่น้ำคงคาและแผ่ขยายไปสู่ส่วนอื่นของอินเดียโดยผู้ที่ต่อมาเรียกว่าพราหมณ์”

ศาสตราจารย์ริส เดวิดส์ (Rhys Davids) ได้สรุปความหมายเกี่ยวกับวรรณะไว้ว่า “แล้วหม้อมอสอ่อนนุ่ม ไม่เลื้อยที่หอมหวาน และข้าวอันละมุน ก็ปรากฏขึ้น แต่ละครั้งที่สัตว์บริโภคสิ่งเหล่านี้จะพบผลเช่นเดียวกัน จากนั้นเพศเริ่มปรากฏ และเกิดมีครอบครัว ผู้เกียจคร้านสะสมข้าวแทนที่จะออกไปเก็บทุกเช้าเย็น จึงเริ่มมีสิทธิในทรัพย์สินและการละเมิด เมื่อรู้จักโลก สัตว์เหล่านี้ก็ขโมย คนได้เกิดมีขึ้นแล้ว ซึ่งพวกเขาได้มารวมกันและเลือกคนที่มิได้ต่างจากผู้อื่นในด้านใดเว้นแต่ในด้านคุณธรรม เพื่อให้การปกครองด้วยการดำเนิน ปรับสินไหม หรือขับไล่ คนเหล่านี้ก็คือกษัตริย์รุ่นแรก คนอีกกลุ่มหนึ่งได้รับเลือกให้การปกครองชั่วภายในอันนำสู่การทำชั่ว คนเหล่านี้คือพราหมณ์รุ่นแรกที่มีได้แตกต่างกับผู้อื่นในด้านใดเว้นแต่ด้านคุณธรรม ส่วนคนอื่นๆ มุ่งดูแลครอบครัวและภรรยา จึงเริ่มอาชีพต่างๆ คนเหล่านี้ก็คือแพศย์รุ่นแรก และมีบ้างที่ละทิ้งบ้านเรือนและกลายเป็นสมณะรุ่นแรก แต่ทุกคนต่างก็มีที่มาเดียวกัน ความแตกต่างระหว่างกันมีเพียงด้านคุณธรรม” (SBB.Vol.II.106)

ดังที่ศาสตราจารย์ริส เดวิดส์ ให้ความเห็นไว้ “เราไม่จำเป็นต้องยอมรับว่าตำนานนี้มีความเที่ยงตรงทางประวัติศาสตร์ อันที่จริงจะพบการเลียดสีอย่างมีอารมณ์ขันได้ตลอดทั้งเรื่อง...แต่ตำนานนี้เผยให้เห็นความเข้าใจอันมีเหตุผลและเป็นคุณ และใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงมากกว่าเรื่องของเหล่าพราหมณ์ที่ตำนานนี้เสนอมาล้มล้าง” (SBB.Vol.II.106)

ชื่อของวรรณะ แม้แต่ในสมัยพุทธกาล ก็มีไว้เรียกอาชีพที่ต่างกัน ในความเป็นจริง อาชีพของเหล่าพราหมณ์ก็มีหลากหลาย ในหมู่พราหมณ์เอง ก็มีพ่อค้า ที่ปรึกษาทางการทหาร หรือแม้กระทั่งคนฆ่าสัตว์ และคนขนศพ ซึ่งเป็นอาชีพที่จำกัดให้เป็นหน้าที่ของศูทรโดยเฉพาะตามบัญญัติของเหล่านักบวชพราหมณ์ (SBE.Vol.XXV.III.150-68)

ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ชาวพุทธจึงพยายามอ้างไว้ซึ่งหลักการแห่งความเสมอภาคทางสังคม โดยชี้ว่าความสามารถในการสั่งให้ผู้อื่นรับใช้หรือทำงานด้วยแรงกายมิได้ขึ้นกับวรรณะหรือชาติกำเนิดซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจไปว่า เหล่าพราหมณ์หรือกษัตริย์เป็นนาย แต่ที่จริงแล้วความสามารถนั้นขึ้นกับทรัพย์ที่มี ศูทรที่มีทรัพย์มากพอก็สามารถทำให้คนใช้ที่เป็นวรรณะพราหมณ์หรือกษัตริย์รับใช้ตนและทำงานด้วยแรงกายในบ้านของเขา (M.II.85) ไม่มีเหตุผลในตัวเองว่าทำไมศูทรจึงเกิดมาเพื่อรับใช้คนอื่น เพราะว่าในสังคมนั้น อำนาจทางเศรษฐกิจต่างหาก หาใช้ความสูงส่งทางวรรณะไม่ ที่สามารถทำให้ผู้อื่นมารับใช้ตนได้ จึงแสดงให้เห็นว่าอันที่จริงทุกคนเท่าเทียมกัน และควรจะเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย แม้แต่ในมานาวรรณศาสตร์ (M.III.150) ก็กล่าวถึง “พราหมณ์ที่เป็นหวัชโมยะจะถูกกันออกไปจากวรรณะ” ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นผู้สูญเสียสิทธิ์ที่จะเป็นพราหมณ์นี้แสดงว่าแม้แต่ในที่ที่ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพล คนก็ยังเห็นอยู่บ้าง ที่สำคัญคือการกระทำต่างหาก หาใช้ชาติกำเนิดไม่

ในทางตรงข้ามกับบรรดาพราหมณ์ที่พยายามผูกขาดศาสนา ชาวพุทธยกย่องสังคมที่คนทุกคน ไม่ว่าจะมิสสถานะทางสังคมหรือชาติกำเนิดใด ล้วนมีอิสระที่จะเข้าสู่

พระศาสนาและได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันในฐานะผู้นับถือศาสนา

ยกตัวอย่างเช่น มีการกล่าวกันอย่างเสียดสีว่า คนทุพพลวณะ ไม่ว่าสูงหรือต่ำ ต่างก็สามารถจุดไฟได้ และไฟที่คนจากวรรณะต่ำจุด ก็มีได้สว่างน้อยไปกว่าไฟที่คนจากวรรณะสูงจุด (M.II.151-2) การเลือกเรื่องจุดไฟเป็นตัวอย่าง น่าจะมีเป้าหมายที่จะให้นึกถึงพราหมณ์ผู้มีหน้าที่เฉพาะด้านนี้

เมื่อมองตามจุดยืนเชิงปรัชญาของพระพุทธศาสนา ความบริสุทธิ์หรือมลทิน หากไม่พูดด้านจิตใจแล้ว ก็มีความหมายทางกาย และมีคำกล่าวเสียดสีว่า คนจากทุพพลวณะ แม้แต่คูศร ต่างก็สามารถชำระตัว อาบน้ำในแม่น้ำ และสะอาดได้พอๆ กัน (M.II.151) คูศรจึงมิได้มีความสามารถที่จะทำให้ตนสะอาดน้อยไปกว่าใครเลย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเห็นว่าทุกคน ไม่ว่าจะมียุทธะหรือชาติพันธุ์ใด ต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมและควรได้รับโอกาสในการพัฒนาที่เท่าเทียมในฐานะสมาชิกของสังคมเดียวกัน คือสังคมแห่งมนุษยชาติ เช่นกัน คนทุกคน ไม่ว่าจะมียุทธะหรือชาติพันธุ์ใด ควรมีความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ความสามารถของคนไม่ได้ขึ้นกับกำเนิดในวรรณะหรือชาติพันธุ์ สังคมควรยอมรับความมีคุณค่าทางศีลธรรมของคนโดยไม่คำนึงถึงวรรณะของเขา และคนทุกคนควรได้รับโอกาสที่เท่าเทียมในการพัฒนา ศีลธรรมและปัญญา ทั้งนี้ เพราะว่าคนทุกคนมีศักยภาพที่จะทำได้ ด้วยเหตุผลเหล่านี้ พระพุทธศาสนาจึงประกาศว่า คนทุกคนมีความเท่าเทียมในฐานะสมาชิกของสังคมมนุษย์ ประเด็นที่เน้นย้ำในการอธิบายเพื่อโต้แย้งคำอวดอ้างของเหล่าพราหมณ์ถึงความสูงส่งโดยชาติกำเนิด ก็คือ ถ้าพิจารณาศักยภาพของคนทุพพลวณะแล้ว “คนทุพพลวณะมีความเท่าเทียมกัน” และ “ไม่มีความแตกต่างใดระหว่างคนเหล่านี้ในด้านดังกล่าว” (M.I.85-9)

เราพบในคำกล่าวของเหล่าพราหมณ์ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับพระพุทธศาสนาว่า “สมณโคตมประกาศว่าคนจากทั้ง ๔ วรรณะสามารถหลุดพ้นได้” (M.II.147) ทุกคนไม่ว่า

จะอยู่ในวรรณะใด ต่างสามารถพัฒนาปัญญา ไม่ว่าคนที่เกิดวรรณะสูงหรือต่ำ “สามารถพัฒนาให้บังเกิดความเมตตาต่อสรรพสัตว์ได้” (M.II.151) เช่นเดียวกัน คำกล่าวอ้างว่า วรรณะมีที่มาจากพระเจ้าถูกติเตียนว่าเป็นเพียงคำโฆษณาชวนเชื่อของพราหมณ์และไม่มีหลักฐานสนับสนุน แม้หากพิจารณาต้นกำเนิดของสังคมด้านวิวัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป

คนทุกคนต่างก็เสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย คนเราตัดสินกันด้วยความดีชั่วที่พวกเขาทำ ไม่ใช่สถานะตามชาติกำเนิดที่เขามีด้วย ราชวงศ์และการลงโทษเป็นไปตามสัดส่วนของความดีชั่วที่คนทำ และวรรณะสูงต่ำไม่มีความหมายแม้แต่บ่อย คูศรจึงทาล “ที่ท่าดีแม้สถานะต่ำ จะได้รับผลดีจากการกระทำของตน ขณะที่พราหมณ์ที่ทำเลวย่อมประสบทุกข์ ความคิดเรื่องความบริสุทธิ์และมัวหมองที่เกี่ยวข้องจากวรรณะจึงตีความไปในด้านศีลธรรม นั่นคือ สิ่งที่สำคัญไม่ใช่ความสะอาดภายนอก หากแต่เป็นความบริสุทธิ์ของจิตใจ หรือความปราศจากความมัวหมองภายใน” (Sn.43)

มนุษย์ไม่เคยหยุดแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยและความสุขที่เป็นนิรันดร์ แต่ก็ไม่เคยสมหวัง ด้วยเหตุนี้จึงมีความกระวนกระวายอยู่ไม่วาง สิ่งที่ทำให้คนอยู่ด้วยกัน ก็คือความตระหนักว่าต่างก็ขาดแคลนและต่างก็เป็นมนุษย์ เช่นกัน คนทุกคนไม่ว่าวรรณะใดต่างก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ และต้องตาย คนทุกคนต่างก็ถูกผลักดันด้วยความปรารถนาภายใน ความปรารถนาที่จะตอบสนองผัสสะ ความปรารถนาชีวิตอมตะ และความปรารถนาที่จะชนะความตาย พระพุทธองค์ตรัสว่า ลึกลงไปในกายอันกว้างสอกลายวาวนี้ มีเป้าหมายสุดท้ายที่เราต่างก็ค้นหา และด้วยการค้นพบความสงบสุขอันนิรันดร์ภายในตัวเราเท่านั้นที่เราสามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดดังกล่าว

คนทุกคน ไม่ว่าจะมียุทธะในวรรณะหรือชาติพันธุ์ใด ต่างก็ต้องการและสามารถบรรลุความหลุดพ้นเดียวกันนี้

กษัตริย์แห่งแคว้นโกศลเคยทูลถามพระพุทธองค์ในเรื่องนี้ว่า

“มีวรรณะ ๔ วรรณะ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร สมมติว่าคนเหล่านี้เปี่ยมด้วยพละ ๕ โดยมั่งมันจะบรรลุลุทธิ ในกรณีนี้จะมีความแตกต่างระหว่างกัน (ในเรื่องลักษณะของการหลุดพ้น) หรือไม่พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า

“ดูก่อน มหาบพิตร เราไม่เห็นความแตกต่างใดในลักษณะของการหลุดพ้นของเขาเหล่านั้น เหมือนกับที่คนหนึ่งจุดไฟด้วยหญ้าแห้ง คนหนึ่งจุดไฟด้วยไม้พยอมแห้ง คนที่สามจุดไฟด้วยไม้มะม่วงแห้ง และคนที่สี่จุดไฟด้วยไม้กร่างแห้ง ท่านเห็นว่าอย่างไร มหาบพิตร ไฟที่จุดด้วยไม้ อันแตกต่างเหล่านี้จะมีเปลว สี หรือความสว่างที่แตกต่างกันหรือไม่”

“ไม่ต่างกันเลย พระเจ้าข้า”

“มหาบพิตร ความสว่างภายในที่จุดด้วยความพยายามและรักษาไว้ด้วยความเพียรก็เป็นเช่นเดียวกัน เราว่าไม่มีความแตกต่างใดในเรื่องการหลุดพ้นของเขาเหล่านั้น” (M.II.129-30)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนต่างก็ประสบโรคทางกาย และทางใจ โรคทางกายทำให้เขาทุกข์บ้างบางครั้ง ไม่มีใครมีความสุขสงบทางใจที่สมบูรณ์เลยแม้เพียงวินาทีเดียว เว้นแต่เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว” (A.II.143) แต่การควบคุมจิต และความสมดุลงแห่งจิตอย่างสมบูรณ์ ที่ปลุกความสงบขึ้นในตัวเรา อันเป็นความสงบที่พ้นความเข้าใจนั้น พบได้ก็เฉพาะในหมู่ผู้ที่ปฏิบัติเมตตาธรรมและกรุณาธรรมแก่สรรพสัตว์ และพัฒนาจิตผ่านกระบวนการวิเคราะหฺตนเองตามที่สอนในพระพุทธศาสนา ความหมกมุ่นในชาติกำเนิดที่เหนือกว่า ไม่ว่าในแง่วรรณะหรือชาติพันธุ์ นับเป็นหนึ่งในอุปสรรคเบื้องต้นที่ต้องขจัดเพื่อความสุขสงบของใจและของโลก ในทัศนะของพระพุทธศาสนา จัณเฑาะลไม่ใช่ผู้ที่เกิดในสถานะใดสถานะหนึ่งแต่เป็น “ผู้ที่ทำให้กระด้างด้วยชาติ

กำเนิด หรือด้วยทรัพย์ หรือด้วยวรรณะ และเหยียดหยามผู้อื่น” (Sn.104) ดังนั้น เมื่อเราพิจารณาความแตกต่างระหว่างมนุษย์ ไม่ใช่อยู่ที่รูปร่าง แขนขา สีผิว ชาติตระกูล หรือสถานะทางสังคมหรือการ ประเด็นสำคัญคือคนเหล่านี้ใกล้หรือไกลจุดหมายอันเป็นจุดหมายของมวลมนุษย์ ที่มอบความสุขที่แท้และความสงบทางใจอันสมบูรณ์เพียงใด เรา กำลังเข้าใกล้หรือถอยห่างจากเป้าหมายนี้

พระพุทธศาสนาจำแนกคนเป็นสูงต่ำ โดยอาศัยระดับทางศีลธรรมและปัญญาเท่านั้น มิได้สนใจชาติพันธุ์หรือวรรณะ แต่การจำแนกนี้ไม่ตายตัวเนื่องจากแต่ละคนเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา และแต่ละคนมีอำนาจที่จะเปลี่ยนตนให้ดีขึ้นหรือเลวลง ผู้ที่สูงกว่าคือผู้ที่บรรลุลหฺหรือเข้าใกล้หรือกำลังพัฒนาสู่เป้าหมาย ส่วนผู้ที่ต่ำกว่าคือผู้ที่อยู่ไกลหรือถอยห่างจากจุดหมาย ที่สำคัญ มีคำกล่าวจากผู้ ที่ “ยึดติดอคติด้านชาติพันธุ์หรือยึดติดด้วยอคติด้านวรรณะ ได้หลงทางออกไปไกลจากวิถีสู่ความหลุดพ้น” (D.I.99)

ลักษณะของผู้ที่สูงกว่าก็คือพวกเขาจะไม่อวดอ้างถึงความสูงส่งด้านศีลธรรมและปัญญาเหนือผู้อื่น (Sn.82, 918) อย่างไรก็ตาม นี่มิได้หมายความว่า พวกเขาได้รู้ตระหนักถึงความสูงส่งของตน หากแต่มิได้แสดงออกมาเนื่องจากมีคำกล่าวว่าผู้ที่บรรลุลหฺจะหยุดคิดถึงตนในแง่ ‘สูงกว่า’ ‘ต่ำกว่า’ หรือ ‘อยู่ระดับเดียวกับ’ ผู้อื่น (Sn.918) ระดับความก้าวหน้าทางศีลธรรมและปัญญาจึงเป็นเพียงเกณฑ์เดียวที่ควรใช้จำแนกคนว่าสูงหรือต่ำ แม้การจำแนกนี้จะไม่ตายตัว เพราะคนเปลี่ยนแปลง และสามารถเปลี่ยนแปลงตนเอง ดังนั้น เราจึงไม่มีสิทธิ์ที่จะดูแคลนผู้อื่น แม้อาชญากรผู้หยาบกระด้างเช่นองคุลิมาล ผู้เป็นโจรฉันทาล และต่อมาออกบวชกับพระพุทธองค์ ก็ยังมีศักยภาพภายในตนที่ช่วยให้ก้าวหน้าทางปัญญาได้อย่างรวดเร็ว

มีการจำแนกมนุษย์โดยอาศัยระดับการบรรลุทางศีลธรรมและปัญญาที่พบในคัมภีร์มีหลายแบบ เราอาจจะกล่าวถึงวิธีหนึ่งซึ่งจำแนกคนเป็น ๗ ประเภท

“มีคน ๗ ประเภท จะเทียบกับคนที่อยู่ในน้ำ นั่นคือ คนที่จมแล้วจมอยู่เช่นนั้น คนที่จมหลังจากโผล่พ้นน้ำ ฯลฯ

(๑) คนที่เคยจมอยู่และจมอยู่เช่นนั้นเป็นเช่นใด คนเช่นที่ประกอบด้วยความรู้ศีลธรรมอันดำมีดอย่างที่สุด คนเช่นนี้คือผู้ที่เมื่อจมอยู่แล้วก็จมอยู่เช่นนั้น

(๒) คนที่จมหลังจากโผล่ขึ้นมานั้นเป็นเช่นใด คนเช่นที่โผล่ขึ้นมาด้วยศรัทธา ประมาณตน ใฝ่ดี มีกำลัง มีความเข้าใจถ่องแท้เกี่ยวกับความดี (ทางศีลธรรม) แต่ ศรัทธา ความประมาณตน ความใฝ่ดี ความมีกำลัง และ ความเข้าใจของเขา หาได้คงอยู่หรือพัฒนาไม่ แต่กลับ ถดถอย คนเช่นนี้คือผู้ที่จมหลังจากโผล่พ้นน้ำ

(๓) คนที่โผล่ขึ้นมาแล้วคงอยู่เช่นนั้นเป็นเช่นใด คนเช่นที่โผล่ขึ้นมาด้วยศรัทธา ประมาณตน ใฝ่ดี มีกำลัง มีความเข้าใจถ่องแท้เกี่ยวกับความดี (ทางศีลธรรม) และ ศรัทธา ความประมาณตน ความใฝ่ดี ความมีกำลัง และ ความเข้าใจของเขา หาได้ถดถอยหรือพัฒนาไม่ แต่กลับ คงอยู่เช่นนั้น คนเช่นนี้คือคนที่โผล่ขึ้นมาแล้วคงอยู่เช่นนั้น

(๔) คนที่โผล่ขึ้นมาแล้วมองไปโดยรอบนั้นเป็น เช่นใด คนเช่นที่โผล่ขึ้นมาด้วยศรัทธา ประมาณตน ใฝ่ดี มีกำลัง มีความเข้าใจถ่องแท้เกี่ยวกับความดี ด้วยเหตุที่ สังโยชนทั้งสามถูกทำลายโดยสิ้นเชิง เขาจึงเป็นพระโสดาบัน ซึ่งจะไม่กลับมาสู่ความทุกข์อีกแล้ว แต่จะบรรลุธรรมอย่าง แน่นนอน คนเช่นนี้ คือคนที่โผล่ขึ้นมาแล้วมองไปโดยรอบ

(๕) คนที่โผล่ขึ้นมาแล้วว่ายออกไปนั้นเป็นเช่นใด คนเช่นที่โผล่ขึ้นมาด้วยศรัทธา ประมาณตน ใฝ่ดี มีกำลัง มีความเข้าใจถ่องแท้เกี่ยวกับความดี ด้วยเหตุที่สังโยชน ทั้งสามถูกทำลายโดยสิ้นเชิง และโลก ไกรธ หลงถูกทำลาย ลง เขาจึงเป็นพระสกทาคามี คนเช่นนี้คือคนที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ว่ายออกไป

(๖) คนที่โผล่ขึ้นและหาที่ยืนอันมั่นคงได้นั้นเป็น เช่นใด คนเช่นที่โผล่ขึ้นมาด้วยศรัทธา ประมาณตน ใฝ่ดี มีกำลัง มีความเข้าใจถ่องแท้เกี่ยวกับความดี ด้วยเหตุที่

ตรวนทั้งห้าถูกทำลายโดยสิ้นเชิง อันเป็นตรวนที่นำสู่การ- กำหนดในภพภูมิที่ต่ำ เขาจึงจะเกิดเป็นพรหมและบรรลุธรรม ในภพภูมินั้น เป็นพระอนาคามีผู้ไม่กลับมาจากภพภูมินั้นแล้ว คนเช่นนี้คือคนที่โผล่ขึ้นและหาที่ยืนอันมั่นคงได้

(๗) คนเช่นใดคือคนที่เป้นพราหมณ์แท้ที่ข้ามสู่อีก ฝั่ง“ หนึ่งหลังจากโผล่ขึ้นมาและเสวยผลอย่างสมบูรณ์ คนเช่นที่โผล่ขึ้นมาด้วยศรัทธา ประมาณตน ใฝ่ดี มีกำลัง มีความเข้าใจถ่องแท้เกี่ยวกับความดี ด้วยเหตุที่อนุสัยถูก ทำลายสิ้น เขาจึงดำรงอยู่ด้วยเจตจำนงอันเสรี มีปัญญา หลุดพ้น ปราศจากเชื้อแห่งความชั่ว และได้รู้และบรรลุด้วยความ พยายามของตนภายในชีวิตนี้ คนเช่นนี้คือคนที่เป้น พราหมณ์แท้ที่ข้ามสู่อีกฝั่งหนึ่งหลังจากโผล่ขึ้นมาและเสวย ผลอย่างสมบูรณ์” (Law, 1924: 99-100)

ศาสตราจารย์ริส เดวิดส์กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้า “ไม่ทรงใส่พระทัยแต่ประการใดกับข้อดีหรือข้อเสียที่ เนื่องกับชาติกำเนิด อาชีพ หรือสถานะทางสังคม และทรง ขจัดข้อกีดกัน และข้อห้ามทุกประการที่เกิดจากกฎอันไร้ ราคฐานเกี่ยวกับความมิมลทินในด้านสังคมหรือพิธีกรรม” (SBB.Vol.I.100) พระองค์ทรงรับคนจากทุกวรรณะเข้าบวช ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าบวชจึงต้องเปลี่ยนแม้กระทั่งชื่อและคำนำหน้า เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เกี่ยวพันกับตำแหน่งและชาติกำเนิด อาจ จะมีบางส่วนที่เมื่อเข้ามาอยู่ในหมู่สงฆ์แล้วยังคงถือตนว่ามี ชาติกำเนิดหรือสืบเชื้อสายมาจากชนชั้นสูง และพยายาม เรียกร้องอภิสิทธิ์ แต่ก็จะถูกห้ามปรามและตำหนิอย่าง รุนแรงเสมอ กล่าวกันว่าเหล่าภิกษุที่ถือว่าตนมียศศักดิ์ ฐานะเป็นฆราวาสพยายามที่จะยึดที่อาศัย ทำให้ภิกษุที่สูงวัย ไม่มีที่อยู่ พระพุทธองค์ทรงสืบสวนโดยตรัสถามว่า “จงบอก เราเถิดว่าใครควรที่จะได้ที่อาศัยที่ดีที่สุด มีน้ำที่ดื่มที่สุด และ

“ ในพุทธศาสนา ฝั่งเป็นอุปลักษณะของพระนิพพาน ผู้ที่ปฏิบัติธรรม พัฒนาจิตจนบรรลุพระนิพพานได้ เรียกเป็นอุปลักษณะว่า ผู้ข้ามฝั่ง (ปารุ) หมายถึง พระอรหันต์ (บรรณาธิการ)

ข่าวที่ดีที่สุด” ภิกษุบางส่วนทูลตอบว่า “ผู้ที่เคยอยู่ในตระกูลสูง ก่อนที่จะบวชเจ้าข้า” และบางส่วนทูลตอบว่า “ผู้ที่เคยเป็นพราหมณ์ หรือมีฐานะร่ำรวยเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “ในศาสนาที่เราสั่งสอน มาตรฐานที่ใช้ตัดสินว่าใครควรได้ที่อาศัยหรือได้สิ่งอื่นๆ ก่อน จะไม่พิจารณาความสูงส่งของชาติกำเนิด เคยเป็นพราหมณ์มาก่อน หรือเคยมีฐานะร่ำรวยมาก่อนที่จะเข้ามาในหมู่สงฆ์” (J.Vol.I.92-3)

สมาชิกที่มีความสำคัญในหมู่สงฆ์บางส่วนมาจากวรรณะต่ำ พระอุปาสีซึ่งมีบทบาทนำในการดูแลวินัยในหมู่สงฆ์ ก็เคยเป็นช่างตัดผมมาก่อน นับเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจของคนวรรณะต่ำ พระนางปุลณณะและพระนางปุลณิกาซึ่งเป็นภิกษุณีก็เคยเป็นทาส อย่างไรก็ตาม สมาชิกในหมู่สงฆ์ไม่ว่าภิกษุหรือภิกษุณี ไม่ได้มาจากวรรณะต่ำเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ผลการวิเคราะห์สถานะทางสังคมของภิกษุณีในเถรศิปาถะพบว่าร้อยละ ๘๑ ของภิกษุณีทั้งหมดมีชาติกำเนิดต่ำ ศาสตราจารย์ริส เดวิดส์กล่าวว่า เป็นไปได้ที่สุตตันต์นี้เป็นสัดส่วนเดียวกับสัดส่วนของคนชั้นล่างในประชากรภิกษุณีทั้งหมด (Davids, 1909: 102) อาจจะใกล้เคียงกับความจริงมากกว่าหากจะกล่าวว่า ในบรรดาเถรศิปาถะที่แสดงออกซึ่งความปลื้มปิติที่ได้เข้าร่วมในหมู่สงฆ์ รวมถึงบรรลธรรมหลังจากการอุปสมบทในหมู่สงฆ์นั้น ถักร้อยละ ๘๐ แต่งโดยผู้ที่มาจากวรรณะที่ถูกดูแคลน จำนวนร้อยละของภิกษุณีที่มีชาติกำเนิดต่ำในหมู่สงฆ์จะต้องมีมากกว่านั้น เนื่องจากชนชั้นทางสังคมของคนเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ ดังที่ศาสตราจารย์ริส เดวิดส์กล่าวไว้ในบทนำของเถรศิปาถะว่า “เป็นเรื่องเลียงไม่ได้ที่จะกล่าวว่าภิกษุผู้รู้หนังสือจำนวนมากเหล่านี้จะมาจากชนชั้นที่เป็นผู้ดูแลรักษาความเชื่อทางศาสนาและบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือภิกษุอื่นๆ ที่เหลือย่อมต้องมีเป็นจำนวนมาก ภิกษุเหล่านี้ได้แก่ผู้ที่มาจากชนชั้นสูงที่ฝึกฝนการสงคราม การปกครอง การกีฬา การค้า การฝีมือ เป็นต้น เป็นผู้ประกอบธุรกิจการค้าและงานสร้างสรรค์ รวมถึงผู้ที่ยากจนไม่รู้หนังสือ

จริงๆ แล้วกลุ่มหลังนี้อาจไม่ปรากฏในฐานะผู้แต่งเถรศิปาถะที่รวมไว้ในพระไตรปิฎกเลยก็ได้ อันที่จริงไม่ใช่เรื่องเหลวไหลเสียทีเดียวที่จะสรุปว่าถักร้อยละ ๔ ของผู้แต่งเถรศิปาถะมาจากผู้ที่ยากจนและถูกดูแคลน ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่น่าจะคาดหวังว่าจะสามารถแต่งเถรศิปาถะได้ ก็หมายความว่าสัดส่วนของภิกษุทั่วไปที่มาจากชนชั้นดังกล่าวน่าจะมีเป็นจำนวนมากพอควร” (Davids, 1913: xxix)

ยกตัวอย่างเช่น พระสุนิตเถระเป็นคนเก็บดอกไม้มาก่อน ต่อไปนี้คือคำบอกเล่าโดยย่อของชีวิตท่าน รวมถึงความสำเร็จในการปฏิบัติซึ่งท่านแสดงออกเป็นเถรศิปาถะนี้

“เรามีกำเนิดในตระกูลต่ำ

เรายากจนและทรัพย์สินของเรามีน้อย

หน้าที่ของเรา นั้นด้อยต่ำ คือ เป็นคนเก็บดอกไม้ ไม่มีใครใส่ใจเรา ถูกเหยียดหยามและรังแก

เราเจียมใจ และน้อมศีรษะ

แสดงความเคารพต่อคนทั้งหลาย

แล้วเราก็เห็นพระผู้ทรงตรัสรู้ดำเนินมา

ล้อมรอบและติดตามด้วยขบวนภิกษุ

พระชินเจ้าทรงเข้าสู่นครหลวงแห่งมคธ

เราวางตระกร้าและคานหาบ

และมุ่งไปเพื่อถวายความเคารพ

และด้วยพระกรุณาที่พระองค์ทรงมีให้

พระผู้ทรงเป็นใหญ่ในมวลมนุษย์ทรงหยุดระหว่าง

ทาง

เรากราบที่พระบาทและหลบยืนอยู่ข้างทาง

เราทูลขออนุญาตเข้าร่วมในหมู่สงฆ์

และติดตามพระองค์ผู้ทรงเป็นใหญ่เหนือสรรพสัตว์

พระองค์ผู้ทรงมีการุณย์

แก่โลกทั้งมวล ด้วยทรงเห็นใจและเมตตา

พระองค์จึงตรัสตอบเราว่า ‘มาเถิด มาเป็นภิกษุเถิด’

ด้วยพระวโรกาสนี้ เราจึงบวชโดยสมบูรณ์

นี่แน่ะ เราอาศัยแต่ผู้เดียวในป่าลึก

ด้วยความมุ่งมั่นไม่ย่ออันเกิดจากคำสอนของ
พระองค์

คำสั่งสอนแห่งพระพุทธองค์
เมื่อผ่านยามแรกของคำคืน
เราระลึกชาติอนันต์หลังยาวนาน
เมื่อผ่านยามกลาง จักขุสรวรรค์
เห็นกว้างทั่วฟ้า ได้เปิดออก
เมื่อผ่านยามสุดท้ายแห่งคำคืน
เราทำลายอวิชชาเป็นผุยผง
คำคืนจบลงเมื่อยามสาง
และพระอาทิตย์ขึ้น เมื่อนั้นพระพรหมและพระอินทร์

เสด็จมา

พนมกรแสดงคารวะ
ขอสักการะท่าน ผู้มีกำเนิดอันประเสริฐในหมู่มนุษย์
ขอสักการะท่าน ผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์
ท่านผู้มีอัสวะหมดสิ้นแล้ว
และท่านเป็นผู้มีลักษณะวิเศษอันควรแก่ท่าน
พระศาสดาทรงเห็นเราลุ่มและตาม
ด้วยขบวนแห่งเทวดา ทรงแย้มสรวล
และทรงสำแดงพระวณะ ตรัสตอบว่า
'ด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ มีสังวร
เอาขณะตนได้ เมื่อนั้นบุรุษย่อมเป็น
อริยะ นี่คือน้ำที่ประเสริฐสุด' (1913: 273)
เช่นเดียวกับภิกษุณี ขอยกข้อความบางส่วนจาก

คาถาของพระนางปุลณิกาเถรีผู้เคยเป็นนางทาส

เราเป็นคนตักน้ำจากแม่น้ำ
แม้ในหน้าหนาว เราก็ตักน้ำด้วยกล้วถูกทุบตี
เปี่ยมด้วยความกลัวถูกตำหนิจากนายหญิง
ดูก่อน เราจึงแสวงหาพระพุทธองค์เป็นสรณะ
เราจักเรียนรู้หลักธรรมวินัย
เรานำมาปฏิบัติและรักษาศิล ดังที่เราจักได้พบสิ่งดี
ตั้งแต่ที่เราได้เป็นบุตรแห่งพราหมณ์

เราเป็นพราหมณ์ในทุกการกระทำ
ปัญญาอันยิ่ง ๓ ประการ^๔ ที่เราบรรลุ
เราบรรลุจาริตพระเวทที่แท้ และได้เรียนเจนจบสิ้น
จากพิธีกรรมอันประเสริฐกว่า เรากลับมา
สะอาดบริสุทธิ์จากการชำระด้วยปัญญาภายใน
(1913: 117-9)

ในหมู่สงฆ์ ไม่มีที่ให้การแบ่งแยกชาติพันธุ์หรือ
วรรณะ ยิ่งไปกว่านั้น อคติเช่นนี้กีดขวางการพัฒนาปัญญา
และการบ่มเพาะทางศีลธรรม “ผู้หมกมุ่นในอคติด้าน
ชาติพันธุ์หรือวรรณะยังห่างไกลจากชีวิตอันประกอบด้วย
ศีลธรรมและการบรรลุปัญญาอันยิ่ง” ความหมกมุ่น เป็น
ผลของการสั่งสมความเชื่อผิดๆ เช่นนี้ เป็นหนึ่งในอัสวะ
ของจิตและต้องจัดด้วยการวิเคราะห้และจงใจจัดตั้ง
“ต้องขจัดอัสวะด้วยการเห็นและรู้ว่าอัสวะมากกระทบใจ
และต้องไม่มองข้ามไป” (M.I.7) การทำเช่นนี้จำเป็นต้องมี
สติ ต้องนำสัมมาทิฐิมาแทนที่มีฉฉาติฐิ ต้องมีสังวรใน
การเฝ้าระวังความคิด และต้องมีการภาวนาเพื่ออบรมจิต
การบ่มเพาะความเมตตาและกรุณา รวมถึงอุเบกขาต่อ
สรรพสัตว์ และจะเป็นไปไม่ได้ถ้ายังไม่ทำให้เป็นอิสระ
จากอคติเกี่ยวกับชาติพันธุ์และวรรณะ

ถ้าเราพิจารณาเหตุผลเหล่านี้ เราจะเห็นว่าคนจาก
ทุกวรรณะเท่าเทียมกันในด้านศักยภาพ ความพยายามที่
จะโน้มน้าวสาธารณะด้วยเหตุผลและตัวอย่างมิได้อาศัย
เพียงการจัดองค์กรอันเป็นแบบอย่างแห่งสงฆ์ อันประกอบ
ด้วยภิกษุและภิกษุณีผู้ปราศจากการแบ่งแยกหรือคำ
อวดอ้างเกี่ยวกับสถานะเท่านั้น แต่ภิกษุและภิกษุณีเหล่านี้
ยังออกโปรดผู้คนตามบ้านผู้คนทุกวรรณะ ไม่ว่า ‘สูง’ หรือ
‘ต่ำ’ เพื่อสั่งสอนและรับบิณฑบาต แม้บางครั้งต้องเผชิญกับ

^๔ ได้แก่ ๑) ความสามารถในการเห็นอดีตชาติของตน ๒) ตาทิพย์
และ ๓) ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางจิตของตน

ความลำบาก บางครั้งพระพุทธเจ้าทรงถูกพวกพราหมณ์ต่อต้านเมื่อทรงไปขอบิณฑบาตตามบ้านเรือน และคำตอบของพระองค์ที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชาติพันธุ์หรือวรรณะของพระองค์ก็คือ “จงอย่าถามถึงชาติกำเนิดของเรา” (Sn.462) บางครั้งทรงไปยังหมู่บ้านของพราหมณ์โดยไม่มีใครถวายอาหารแม้แต่เนย เหล่าสาวกก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ ไม่ใส่ใจการแบ่งแยกวรรณะ และปฏิบัติข้อนี้ในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

เหตุการณ์ต่อไปที่พระอนนทเป็นผู้เป็นสาวกใกล้ชิดพระพุทธองค์ได้บันทึกไว้ ท่านทบทวนธรรมะในการสังคายนาครั้งแรก “พระอนนทผู้มีอายุหมื่นจิวรและถือบาตรแต่เช้ามุ่งไปยังนครสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต หลังจากบิณฑบาตและฉันอาหารแล้ว พระอนนทไปยังบ่อน้ำ ขณะนั้นหญิงนอกวรรณะชื่อนางปรกฤติกำลังต้มน้ำอยู่ พระอนนททรงกล่าวแก่นางว่า ‘ขอน้ำเราบ้าง น้องหญิง เราต้องการดื่ม’ นางตอบว่า ‘เราเป็นหญิงมาดั่งกะเจ้าข้า ท่านอนนท’ ‘เรามิได้ถามเธอ น้องหญิง ว่าเธอมีตระกูลหรือวรรณะใด แต่เราถามว่าเธอมีน้ำเหลือไหม จงให้แก่เรา เราต้องการดื่ม’ นางจึงถวายน้ำแก่พระอนนท” (Divyavadana cited in Thomas, 1975: 242)

ไม่เพียงแต่ภิกษุหรือภิกษุณีที่ต้องปฏิบัติเมตตากรุณา แต่อุบาสกอุบาสิกาก็เช่นกัน ต่อไปนี้เป็นความรู้สึกที่ปรากฏในบทที่สวดกันในหมู่ฆราวาสชาวพุทธแม้กระทั่งปัจจุบัน

“สัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าอ่อนแอหรือแข็งแรง ไม่ว่ามีขนาดยาวหรือใหญ่ ขนาดกลาง ต่ำ ขนาดเล็ก หรือเชื่องช้า ไม่ว่าที่เห็นหรือไม่เห็น อยู่ไกลหรือใกล้ เกิดแล้วหรือกำลังหาที่เกิด ขอจงเป็นสุขๆเถิด

ขออย่าให้ใครหลอกลวงใคร อย่าให้ใครเหยียดหยาม (ใคร) ไม่ว่าที่ใด ขอจงปราศจากความโกรธ ความขุ่นเคือง ความปรารถนาร้ายต่อผู้อื่น

ดั่งที่เมื่อยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อดูแลลูกของตน ขอให้ทุกท่านจงบ่มเพาะจิตอัน (เป็นมิตร) อย่างไร้ขอบเขตต่อสรรพสัตว์” (SBE.Vol.X.25)

ในคำเทศน์ที่แบ่งแยกลักษณะของคนที่กำลังหน้าและคนที่ถดถอย ต่อไปนี้คือหนึ่งในหลายปัจจัยที่ทำให้คนต้องตกต่ำ “คนที่ภูมิใจในชาติกำเนิด ในทรัพย์ หรือตระกูลของตน และดูแคลนผู้อื่น เป็นผู้ถดถอย” (Sn.104) และความเย่อหยิ่งเช่นนี้จะนำสู่ความตกต่ำ

ไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจว่า บรรดาการค้าที่ห้ามชาวพุทธทำได้แก่การค้าทาส หรือ ‘สัตว์เดรัจฉาน’ (A.III.308) เนื่องจากสิ่งนี้ไม่สอดคล้องกับลัทธิมาอาชีวะซึ่งชาวพุทธทุกคนต้องปฏิบัติตามการปฏิบัติต่อคนรับใช้ในบ้านก็ต้องตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ “พวกเขาต้องไม่ทำงานหนักเกินไป ต้องมีอาหารและค่าแรง ต้องได้รับการดูแลยามเจ็บป่วย ต้องแบ่งปันอาหารดีๆ ให้ และต้องให้ลาหยุดและเวลาพักผ่อน” (D.III.191)

ด้วยยึดมั่นในอุดมคติและหลักการทางพระพุทธศาสนาเช่นนี้ ในพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงจัดทำนโยบายเกี่ยวกับชนชั้นล่างในราชอาณาจักรของพระองค์ ชาติพันธุ์ที่เป็นทาสชาวป่าชาวดอย และคนตามขอบชนบทลีมา เราพบเสาศิลาที่ ๘ จารึกคำกล่าวในพระพุทธศาสนาว่า ‘ธรรมทานเหนือกว่าธรรมทั้งปวง’ ซึ่งมีจุดหมายในการชักนำให้คนทั้งหลายปฏิบัติต่อผู้รับใช้และทาสอย่างเหมาะสม ‘ไม่มีทานใดที่เทียบเท่าธรรมทาน’ จากคำกล่าวนี้ เราต้องปฏิบัติต่อทาสและคนรับใช้ให้เหมาะสม เราต้องปรนนิบัติมารดาและบิดา (Nikam and McKeon, 1958: 33) พระเจ้าอโศกเองก็น่าจะทรงปฏิบัติตามธรรมที่พระองค์ทรงนำมาสอนนี้หากดูจากจารึกของพระองค์

ด้วยเชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ในฐานะผู้ปฏิบัติธรรม ดูเหมือนว่าพระองค์ทรงปฏิบัติต่อประชาชน

อย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมายโดยมิได้คำนึงถึงชาติพันธุ์ หรือสถานะทางสังคม และไม่คำนึงถึงข้อกำหนดในกฎหมายของฮินดู บนเสาคีลาที่ ๔ มีข้อความ “เป็นที่พึงประสงค์ที่สุดที่จะให้ความเสมอภาคอย่างสมบูรณ์แก่ทุกคนในกระบวนการทางกฎหมายต่างๆ และในการลงโทษ” (Nikam and McKeon, 1958 : 95)

พระองค์ทรงปฏิบัติอย่างเท่าเทียมแม้แต่กับชนตามขอบขันทสีมา ในพระบรมราชโองการที่แคว้นกลิงค์มีคำประกาศว่า “ประชาชนทุกคนคือบุตรหลานของเรา สิ่งใดที่เราประสงค์ให้บังเกิดมีแก่บุตรหลานของเรา สิ่งนั้นเราก็ประสงค์ให้มีแก่ประชาชนเช่นกัน บุตรหลานของเราควรมีความสุขและความสำราญทุกอย่าง ทั้งในโลกนี้และโลกอื่น เช่นกัน เราปรารถนาให้ประชาชนมีสิ่งเหล่านี้ ผู้ที่อยู่ชายขอบขันทสีมา และเรายังมิได้ยึดครอง อาจสงสัยว่าเราคิดอย่างไรกับพวกเขา ความคิดของเราต่อพวกเขาก็คือ ขอให้พวกเขาได้รับการบอกกล่าวว่าพระราชามีความปรารถนาเช่นนี้ ‘ขอให้พวกเขาจงอย่างเกรงเรา ขอให้พวกเขาจงเชื่อว่าสิ่งเดียวที่จะหวังได้จากเราก็คือความสุข ไม่ใช่ความโศกเศร้า’ พวกเขาจึงได้รับการบอกกล่าวเช่นกันว่า ‘พระราชาทรงอภัยต่อความผิดที่สามารถอภัยได้ ขอให้พวกเขาจงน้อมมาปฏิบัติธรรมเพื่อเรา และเพื่อจะได้บรรลุความสุขในโลกนี้และโลกหน้า’ ...การกระทำของเขาควรจะเป็นไปอย่างสอดคล้องและผู้ที่อยู่ชายแดนควรจะได้รับ การปลอบประโลมและได้มีความชื่นชมชื่นด้วยความมั่นใจ และด้วยความคิดที่ว่า ‘พระราชาทรงเป็นเหมือนบิดาของเรา พระองค์ทรงดูแลความเป็นอยู่ของเราเหมือนที่ทรงดูแลพระองค์เอง เราเป็นเหมือนบุตรหลานของพระองค์’” (Nikam and McKeon, 1958: 62-3, 65)

บนเสาคีลาด้านที่ ๙ พระเจ้าอโศกทรงแนะนำให้ปฏิบัติธรรมและไม่ทรงสนับสนุนพิธีกรรมและงานพิธีต่างๆ อันไร้แก่นสาร ซึ่งรวมถึงเรื่องวรรณะ ‘คนเราประกอบพิธีกรรมหลายอย่างในยามเจ็บไข้ หรือยามที่บุตรหรือบุตร

แต่งงาน หรือยามที่บุตรถือกำเนิด หรือยามที่จะออกเดินทาง ในหลายๆ โอกาส ผู้ชายประกอบพิธีหลายอย่าง และผู้หญิงก็ประกอบพิธีทั้งมงานและไร้ประโยชน์มากมาย’

แน่นอน คนเราย่อมต้องมีพิธีต่างๆ แต่พิธีเหล่านี้มีประโยชน์น้อยนิด แต่การปฏิบัติด้านอื่นได้ผลมากกว่า นั่นคือ การมีศีลธรรม ซึ่งประกอบด้วยการแสดงความสุภาพตามสมควรต่อทาสและคนใช้ การแสดงคารวะต่อผู้ใหญ่ ความเมตตาต่อสัตว์ (Corpus Inscriptionum Indicarum, 1925: 112-3) พระองค์ทรงประกาศว่า ‘ผู้ที่มีกำเนิดต่ำ แม้ในหมู่ชนชายแดน ต่างก็สามารถเข้าถึงรสพระธรรม’ และในพระบรมราชโองการที่เมืองพรหมคีรีและเมืองรูปนาธ พระองค์ทรงสอนให้ประชาชนของพระองค์มีความสุขตามแนวทางต่อไปนี้ ‘คนในชมพูทวีป ที่มีเคยสมาคมกับเหล่าเทวดา บัดนี้ได้สมาคมกันแล้ว นี่คือผลแห่งความสุขของเราอย่างแน่แท้’

มิเป็นการถูกต้องเช่นกัน หากจะเห็นว่าธรรมเป็นสิ่งที่ยากที่บุคคลที่ต่ำส่งเท่านั้นสามารถบรรลุได้ เพราะแม้คนต่ำต้อยที่สุดก็สามารถถึงอุดมคติแห่งความสุขแห่งสรวงสวรรค์นี้ได้ด้วยความอดุสาหะ ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าอโศกจึงมีประกาศว่า “ขอให้ผู้ต่ำต้อยและผู้ยิ่งใหญ่จะมีความสุขอดุสาหะสู่อุดมคตินี้ ขอให้ชนชายแดนของเรา จงเข้าใจธรรมนี้ ขอให้ความมั่งคั่งอดุสาหะจะมีตลอดไป” (1925: 70-1)

เสาคีลาด้านที่ ๘ พระองค์ตรัสว่า “พระเทวณัมปิยะ” ทรงเห็นว่าแม้ผู้ที่ผิดต่อพระองค์ก็สมควรรับการให้อภัยในความผิดที่สามารถอภัยได้ และแม้แต่ผู้ที่อาศัยในป่าในอาณาจักรแห่งพระเทวณัมปิยะและเป็นผู้ยอมสวามิภักดิ์ พระองค์ก็ทรงมอบสันติและศาสนาใหม่ให้พวกเขา (ด้วยวิธีอันเมตตา) โดยทรงแจ้งแก่พวกเขาว่า แม้พระองค์จะทรง

^๖ แปลว่า “ผู้เป็นที่รักของเทวดา” เป็นพระสมัญญานามของพระเจ้าอโศก (บรรณาธิการ)

กรุณา แต่ก็ทรงมีอำนาจที่จะลงโทษพวกเขา เพื่ออันใดเล่า ก็เพื่อให้พวกเขารู้สึกละอายในความประทุษร้ายที่ผ่านมา และได้รับการละเว้นชีวิต เนื่องจากพระเทวานัมปิยะทรงปรารภนาให้สรรพสัตว์ปลอดจากการถูกเบียดเบียน มีสังวรได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียม และมีชีวิตที่มีความสุข” (1925: 44-5)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการเผยแผ่มาแต่ต้น โดยมุ่งนำลัทธิธรรมและเมตตาธรรมไปสู่มวลมนุษย์ พระพุทธเจ้าตรัสแก่สาวกว่า “จงไปเถิด เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ จงไปเถิด จงจาริกไปเพื่อผลได้แก่คนจำนวนมาก เพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก ด้วยความเมตตากรุณาต่อโลก เพื่อผลดี เพื่อผลได้และเพื่อประโยชน์สุขแก่บรรดาเทวดาและมนุษย์ ขอท่านทั้งหลาย จงอย่าได้จาริกไปในทางเดียวกันเลย” (SBE.Vol.XX.Part I.112-3)

ภิกษุต้องจาริกไปสู่ประชาชนทุกประเภทและทุกชนเผ่า ไม่ว่าการเดินทางจะพบอุปสรรคน่ากลัวเพียงใด และไม่ว่าความพยายามเข้าใจและสั่งสอนคนเหล่านี้จะอันตรายเพียงใด อาวุธเดียวที่อนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายคือสังฆธรรมและความรัก ตามพระวचना การอบรมฝึกฝนด้านความเมตตากรุณาในภิกษุเป็นไปในลักษณะที่ว่า “จะถือว่าภิกษุไม่เคารพในพระองค์ถ้าแสดงความไม่พอใจหรือความโกรธแม้แต่น้อย แม้ขณะที่โจรเจ้าเล่ห์กำลังจะจับตัวและตัดแขนขาด้วยเลื่อยสองคม” (M.L.129)

พระพุทธเจ้าทรงสอบถามพระปุนณะผู้กำลังจะออกโปรดสัตว์ดังนี้

“ปุนณะ พร้อมด้วยคำสอนอันสั่งเขปจากเรา เธอจะไปอาศัยอยู่ที่ใด

ที่สุนาปรันตะ เจ้าข้า

คนที่นั่นมีเผ่าพันธุ์ร้ายและใช้ความรุนแรง ปุนณะที่สุนาปรันตะ เธอคิดอย่างไรถ้าพวกเขารังแกและทำร้ายเธอ

พระองค์เจ้าข้า ข้าฯ จักคิดว่าคนแห่งสุนาปรันตะเป็นคนดีจริง คนที่ดีจริงจะไม่ยินดี พวกเขาละเว้นมิให้ทำร้ายข้าฯ

ถ้าพวกเขาทำร้ายเธอละ

พระองค์เจ้าข้า ข้าฯ จักคิดว่าคนแห่งสุนาปรันตะเป็นคนดีจริง...ถ้าพวกเขาละเว้นที่จะขว้างปาข้าฯ ด้วยก้อนดิน

ถ้าพวกเขาขว้างปาเธอด้วยก้อนดินละ

พระองค์เจ้าข้า ข้าฯ จักคิดว่าคนแห่งสุนาปรันตะเป็นคนดีจริง...ถ้าพวกเขาละเว้นที่จะใช้ท่อนไม้ทุบตีข้าฯ

ถ้าพวกเขาใช้ท่อนไม้ทุบตีเธอละ

พระองค์เจ้าข้า ข้าฯ จักคิดว่าคนแห่งสุนาปรันตะเป็นคนดีจริง...ถ้าพวกเขาละเว้นที่จะใช้มีดเขี่ยนข้าฯ

ถ้าพวกเขาใช้มีดเขี่ยนเธอละ

พระองค์เจ้าข้า ข้าฯ จักคิดว่าคนแห่งสุนาปรันตะเป็นคนดีจริง...ถ้าพวกเขาละเว้นชีวิตของข้าฯ

ถ้าพวกเขาไม่ละเว้นชีวิตของเธอละ

ถ้าพวกเขาทำเช่นนั้น พระองค์เจ้าข้า ข้าฯ จักคิดว่ามีสาวกของพระองค์ที่ถือมีดออกแสวงหาใครสักคนด้วยตนประสบปัญหาอันหนักและหมดหวัง และจักคิดว่าข้าฯ ได้พบกับเขาโดยมีต้องออกแรงแสวงหา นี่คือน้ำที่ข้าฯ จักคิด พระเจ้าข้า นั่นคือความคิดของข้าฯ องค์พระผู้มีพระภาคเจ้า

ดีมาก ปุนณะ เมื่อเธอควบคุมตนเองได้ดีเช่นนั้น เธอจักสามารถอาศัยกับคนแห่งสุนาปรันตะ” (Chalmers, 1926: 308)

พระปุนณะมิเกรงกลัวหรือดูแคลนผู้ใด แม้แต่คนที่อาจมีเจตนาจะทำร้ายท่าน ท่านกลับชนะใจคนเหล่านั้นด้วยความเมตตากรุณา ตามที่พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้ด้วยการอุปมาเรื่องเลื่อย

พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จเพียงใดในการหยุดยั้งระบบวรรณะในอินเดียด้วยวิธีโน้มน้าวที่นุ่มนวลและ

ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ข้อนี้ประจักษ์ได้ในคำบรรยายของ พระอริยสาวกชาวจีนผู้เป็นนักเดินทางที่ยิ่งใหญ่ในศตวรรษ ที่ ๕ ว่า “คนมีจำนวนมากและเป็นสุข พวกเขาไม่ต้องขึ้น ทะเบียนครัวเรือน หรือปฏิบัติตามเจ้าพนักงานหรือ กฎระเบียบ มีแต่เพียงผู้ที่ทำกินบนผืนดินของพระราช าท่านที่ต้องจ่ายพืชพันธุ์ (ส่วนหนึ่ง) ถ้าพวกเขาต้องการ ไป ก็สามารถไปได้ ถ้าพวกเขาต้องการอยู่ ก็สามารถอยู่ได้ พระราชาปกครองโดยไม่ประหารหรือลงโทษทรมานผู้ใด อาชญากรรมเพียงแต่จะถูกปรับ น้อยหรือมากตามแต่กรณี องค์กรกษัตริย์และข้าราชการต่างก็มีเงินเดือน” (Fa-hsien, 1965: 42-3)

เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนา มาสู่การยืนยันเพื่อความเป็นหนึ่งของเผ่าพันธุ์มนุษย์ ความ เสนอภาคของชน และเอกภาพทางจิตใจของมนุษยชาติ อัน ที่จริงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่าชาติพันธุ์ที่ปรากฏ ด้านกายภาพนับว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ความแตกต่างด้าน ความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมก็ขึ้นกับสถานการณ์ทาง ประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เรื่องของความสามารถที่ติดตัวมาแต่ เกิดว่าบางชาติพันธุ์เท่านั้นที่ ‘มีวัฒนธรรม’ ไม่ว่าจะเป็น ตะวันออกหรือตะวันตก ล้วนแต่ได้รับมาเป็นพิเศษจาก ธรรมชาติหรือพระเป็นเจ้าเหมือนกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็น ชาติพันธุ์ วรรณะ หรือชนชั้นใด ต่างก็มีศักยภาพที่จะบรรลุ ถึงความสูงส่งทางศีลธรรมและปัญญาทั้งสิ้น

ผู้อ่านที่เห็นว่าข้อความต่างๆ ที่ยกมาโดยสังเขป จากงานของศาสตราจารย์ชยติเลเก และศาสตราจารย์

มลาลาเซเกรา เป็นที่น่าพึงใจและให้ความกระจ่างอย่างดี อาจจะศึกษาต่อจากงานต้นฉบับ งานของศาสตราจารย์ ชยติเลเกตีพิมพ์ที่เมืองปารีส ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ในรูปรายงาน ของยูเนสโก มีชื่อว่า ‘พระพุทธศาสนากับการเหยียดชาติพันธุ์’ (Buddhism and Racism) และงานของศาสตราจารย์ มลาลาเซเกราตีพิมพ์ที่เมืองแคนดี้ (Kandy) โดยสำนักพิมพ์ Buddhist Publication Society (BPS) ซึ่งลำดับอยู่ในชุด Wheel Publication No. 200/201 ชื่อว่า ‘พระพุทธศาสนากับคำถามเรื่องชาติพันธุ์’ (Buddhism and the Race Question) ซึ่งแม้จะพิมพ์ซ้ำเฉพาะข้อความหลักจากเอกสาร ต้นฉบับ แต่ก็มีหลักฐานและการอธิบายมากกว่าเมื่อเทียบกับบทความที่อ่านอยู่นี้ ขณะที่เขียนเรื่องนี้ BPS กำลังจัดเตรียมให้ดาวน์โหลดเอกสารได้จาก ‘<http://www.bps.lk>’ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ความหมายของอักษรย่อ

D	Digha Nikaya (ทีฆนิกาย)
M	Majjhima Nikaya (มัชฌิมนิกาย)
S	Samyutta Nikaya (สังยุตตนิกาย)
A	Anguttara-Nikaya (อังคุตตรนิกาย)
J	Jataka (ชาดก)
Sn	Sutta Nipata (สุตตนินบาต)
SBE	Sacred Books of the East
SBB	Sacred Books of the Buddhist

บรรณานุกรมที่ปรากฏในงานต้นฉบับ

- Bhjer, G. 2006. **The Laws of Manu**. Sacred Books of the East. vol. XXV. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Chalmers, Lord., tr. 1926. **Further Dialogues of the Buddha**. Sacred Books of the Buddhists. vol. v. London: Oxford University Press.
- Corpus inscriptionum indicarum**. 1925. India: Government of India.
- Cowell, E. B., tr. 2008. **The Jataka**. vol. 1. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Dauids, Rhys and Oldenberg, Hermann, trs. 1881. **Vinaya Texts**. ๓ part. Sacred Books of the East. vol. XIII, XVII, XX. Oxford: Oxford University Press.
- Dauids, Rhys. 1909. **Psalms Of The Sisters**. London: Pali Text Society.
- _____. 1913. **Psalms of the Brethren**. London: Pali Text Society.
- Dauids, T.W. Rhys, tr. 1973. **Dialogues of the Buddha**. Part I. Sacred Books of the Buddhists. vol. II. London: The Pali Text Society.
- Fa-hien. 1965. **A record of Buddhistic Kingdoms: Being an Account by the Chinese Monk Fa-hien of his Travels in India and Ceylon (A.D. 399-414) in Search of the Buddhist Books of Discipline**. tr. by James Legge. New York: Paragon Book Reprint.
- Wilson, John. 1877. **Indian Caste**. 2 vols. London: William Blackwood & Sons.
- Journal of the Royal Asiatic Society**. 1894.
- Law, B. C., tr. 1924. **Designation of Human Types**. London: Pali Text Society.
- Muller, Max and Fausboll, V., trs. 2006. **Dhammapada and Sutta Nipata**. Sacred Books of the East. vol. X. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Nikam, N. A. and McKeon, Richard. eds., trs. 1958. **The Edicts of Asoka**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Thomas, E. J. 1975. **The life of Buddha: as Legend and History**. London: Routledge.
- UNESCO. 1970. **Race Concept: Results of an Inquiry (the Race Question in Modern Science)**. London: Greenwood.

บรรณานุกรม

- Malalasekera, G. P. and Jayatilleke, H. N. 1974. **Buddhism and the Race Question**. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Jayatilleke, H. N. 1958. **Buddhism and Racism**. Paris: UNESCO.